

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

RM ./ riksåklagaren m.fl. ang. medhjälp till grov mordbrand m.m.

(Göta hovrätts dom den 22 december 2025 i mål B 5224-25)

Riksåklagaren har förelagts att inkomma med svarsskrivelse över överklagandet.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts dom och avstyrker att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd.

Bakgrund

Målet gäller frågan om straffrättsligt ansvar för en medhjälpsgärning när gärningsmannen har tillbakaträtt från ett påbörjat försök till grov mordbrand.

Hovrätten har dömt gärningsmannen MF för skadegörelse och RM för medhjälp till försök till mordbrand.

Hovrätten, som anslöt sig till tingsrättens bedömningar, har funnit följande bevisat i målet. MF hade på oklart sätt fått tillgång till den bensin som RM hade utplacerat i en PET-flaska och en flaska till en molotovcocktail. MF hade begett sig till brandplatsen försedd med en sten vilken han hade kastat mot ett fönster. MF hade därmed passerat försökspunkten. Genom att därefter avstå från att kasta molotovcocktailen mot huset hade MF, såvitt framkommit, frivilligt avbrutit gärningen vilket medfört att brottet inte fullbordats. Hovrätten ansåg till skillnad från tingsrätten att MF därmed skulle dömas endast för den fullbordade skadegörelsen och inte för förberedelse till grov mordbrand.

När det gäller RM konstaterade hovrätten att han hade främjat den planerade gärningen genom att på uppdrag av annan placera ut 1,5 liter bensin som skulle användas av utföraren av själva brottet. Av tingsrättens dom framgår att RM hade uppgett att han efter att ha utplacerat bensinen gjorde en video som bevis på att han utfört sitt uppdrag som han skickade till sin uppdragsgivare. Att RM skulle ha främjat gärningen på något annat sätt var inte utrett. Hovrätten konstaterade att RM i hovrätten hade gjort gällande att han frivilligt skulle ha tillbakaträtt från sin medhjälpsgärning genom att ha avstått från ytterligare

har

handlingar för att fullborda mordbranden. RM hade emellertid enligt hovrätten inte vidtagit någon åtgärd för att manifestera ett tillbakaträdande. RM dömdes således även i hovrätten för medhjälp till försök till mordbrand.

Överklagandet till Högsta domstolen

RM yrkar att han ska frikännas från ansvar för medhjälp till försök till mordbrand.

RM har som grund för sitt överklagande anfört i huvudsak följande. MF har i egenskap av gärningsman gjort ett frivilligt tillbakaträdande från sin försöksgärning. Eftersom RM därefter har avstått från ytterligare arbete på brottsplanen ska han anses ha tillbakaträtt med följd att han inte kan hållas ansvarig för eventuell medverkan i tidigare led. Åtalet borde med hänsyn härtill ha ogillats. Hovrätten har tolkat rättsläget i strid med uttryckliga lagmotiv vilket medfört en obefogad utvidgning av det straffbara området. På vilket sätt en medverkandes frivilliga tillbakaträdande påverkar andra medverkandes straffansvar går inte att utläsa av lagtexten. Ur lagmotiven kan utläsas att om en av flera medverkande gör ett frivilligt tillbakaträdande ska också övriga medverkande anses ha tillbakaträtt så länge de avstår från fortsatt arbete på brottsplanen (se Kungl. Maj:ts prop. nr 80 1948 s. 91).

Högsta domstolen har inte vid något tillfälle berört frågan om vilken betydelse en medverkandes frivilliga tillbakaträdande har för andra medverkandes ansvar. Härav följer att lagmotiven måste anses ge uttryck för gällande rätt såsom den enda auktoritativa rättskällan på området.

Rättslig reglering

Om tillbakaträdande

I 23 kap. 3 § brottsbalken stadgas i första meningen att ansvar för försök, förberedelse eller stämpling till brott ej ska ådömas den som frivilligt, genom att avbryta gärningens utförande eller på annat sätt, föranlett att brottet ej fullbordas. Redan innan brottsbalken infördes uttalades att verkan av tillbakaträdande från försök skulle bli alltför begränsad om i stället ansvar för förberedelse skulle bli aktuellt (NJA II 1948 s. 201). Ett tillbakaträdande torde emellertid inte leda till ansvarsfrihet i fråga om en förberedelsehandling som är ägnad att gagna ytterligare försök till brott (se Wennberg, S., Försök till brott, 2 uppl., 2010 s. 310).

Av 23 kap. 3 § andra meningen framgår en längre gående bestämmelse om straffrihet för den som frivilligt förebyggt den brottsliga användningen av

hjälpmedlet. Åtgärden behöver inte innebära att hjälpmedlet förstörs eller görs obrukbart. Det kan vara tillräckligt att t.ex. en bomb flyttas bort från den tilltänkta brottsplatsen. Tillbakaträdandet måste emellertid ske genom en åtgärd av den tillbakaträdande själv, eller åtminstone på uppdrag av honom eller henne (se Bäcklund, A. m.fl., Brottsbalken, En kommentar, 23 kap. 3 §, Elektroniska versionen, utgåva 2025, och Jareborg, N., Straffrättens ansvarslära, 1994 s. 270).

Att det ska ha varit fråga om ett frivilligt tillbakaträdande innebär att det är tillräckligt att den tillbakaträdande vid närmare eftertanke finner att han eller hon bör avstå från brottet. Det behöver inte vara fråga om ånger utan kan även vara en allmän rädsla för upptäckt eller fruktan för straffet (se Bäcklund, A. m.fl. a.st., och Asp. P., De osjälvständiga brottsformerna: Försök, Förberedelse, Stämpling, (Gärningsmannaskap och) Medverkan, Underlåtenhet att avslöja och förhindra brott, 2021 s. 131 ff.).

Om fall när en av flera medverkande tillbakaträder

En allmän regel inom straffrätten är att varje person svarar för vad han eller hon har gjort. Frågan om varje medverkandes straffbarhet ska sålunda i princip bedömas självständigt. När flera personer deltar i ett försök är det sålunda klart att frivilligt tillbakaträdande bara gäller den som frivilligt har tillbakaträtt (se Bäcklund a.st. och Asp. P., a.a. s. 121 och 419). Petter Asp påtalar också att det inte finns någon rätt till tillbakaträdande; den som begår ett försök till brott kan ha otur och hamna i en situation där han eller hon inte kan tillbakaträda trots att viljan finns (a.a. s. 122).

När det gäller vad som har uttalats i 1948 års förarbeten till lagändringarna om bl.a. frivilligt tillbakaträdande kan följande noteras från departementschefens uttalande.

En följd synes böra bli, att tillbakaträdande från försök skall få medföra straffrihet endast för den tillbakaträdande själv och icke för andra medverkande. --- I anslutning till det nu sagda må emellertid framhållas att, om vid försök eller förberedelse en av flera medverkande föranlett att brottet ej fullbordats, i regel jämväl annan som därefter frivilligt avstått från utförande av brottet eller medverkan därtill måste anses ha tillbakaträtt. I nu ifrågavarande situationer finns nämligen oftast icke utrymme för någon annan form av tillbakaträdande än ett sådant frivilligt avstående från fortsatt arbete på brottsplanens förverkligande (prop. 1948:80 s. 90 f.). (Se även SOU 1944:69 s. 84 "Att av flera medverkande någon på egen hand tillbakaträtt fritager ej de övriga från ansvar").

Olle Hoflund har berört samma frågeställning.

Han konstaterar att det har angetts att om någon av de medverkande frivilligt tillbakaträtt envar av de övriga medverkande som därefter frivilligt avstått från utförandet av brottet eller medverkan också måste anses ha tillbakaträtt (a. prop. s.

90). Detta kan enligt Hoflund knappast gälla för en anstiftare eller medhjälpare som endast finner sig i att det han har igångsatt eller hjälpt till med, inte fått det resultat han från början förväntat sig, och avstår från att söka förverkliga brottsplanen. Det torde nämligen vara så att uttalandet avser följande fall. En medverkande märker att annan medverkande tillbakaträtt. För att den förre ska kunna frivilligt tillbakaträda bara genom att ingenting göra måste det återstå något som han kan låta bli att göra. En medverkande som redan har gjort sitt har alltså ingenting kvar att avstå från. Detta har som synes den föga tilltalande konsekvensen att det kan medföra fördelar för en medverkande att framställa sig som delaktig i en vidlyftigare brottsplan än den faktiska (Hoflund, O., Medverkan till brott, 1972 s. 92 f.).

Denna fråga har även berörts av Suzanne Wennberg som anfört bl.a. följande.

Antag att C planerar att hjälpa D vid en inbrottsstöld som D avser att utföra. Om D avbryter verksamheten, sedan han passerat försökspunkten, tillbakaträder D från ett stöldförsök. Skulle C inte ha hunnit utföra någon straffbar medhjälpsgärning, när D avbryter sitt försök, undgår C givetvis ansvar. Denna ansvarsfrihet grundas dock inte på något frivilligt tillbakaträdande från C:s sida. Han kan visserligen sägas ha avstått från att medverka till D:s brott, men den primära grunden för hans ansvarsfrihet är givetvis det faktum att han inte utfört någon straffbar handling.

Om emellertid E planerar att hjälpa F vid en inbrottsstöld som F avser att utföra och F avbryter sitt stöldförsök efter det att E utfört en straffbar medhjälpshandling, uppstår fråga om E uppnår ansvarsfrihet genom att avstå från att utföra ytterligare medhjälpshandling som ingått i planläggningen. Man hade kanske planerat att E skulle hjälpa F att bära ut stöldgodset ur huset. För att undvika problemet (för E:s del) med kravet att ett tillbakaträdande måste vara frivilligt presumeras E ha dragit sig tillbaka av andra skäl än att han varit tvungen härtill. E uppnår inte ansvarsfrihet på grund av frivilligt tillbakaträdande, eftersom han inte föranlett att brottet, dvs. stölden, inte fullbordats. Departementschefens yttrande kan inte åberopas till stöd för ansvarsfrihet, eftersom själva lagtexten talar häremot. Enligt 23 kap. 3 § brottsbalken ska den tillbakaträdande föranleda att det påbörjade brottet, dvs. stöldförsöket, ej fullbordas. Omvänt uppnår medhjälparen, E, inte ansvarsfrihet genom att avstå från att utföra den ytterligare medhjälpshandlingen som ingått i planläggningen, om gärningsmannen F går vidare och fullbordar stöldbrottet, alternativt blir gripen av polisen när han utfört sitt stöldförsök (Wennberg, S., a.a. s. 316 f.).

Hon konstaterar sammanfattningsvis att en medverkande som blir förekommen av en annan medverkande som förebygger brottets fullbordan inte uppnår ansvarsfrihet enligt 23 kap. 3 § brottsbalken. Den senares tillbakaträdande räknas inte den förre tillgodo. Tillbakaträdandet gör så att säga att försöket blir att jämställa med ett felslaget försök för övriga medverkande (a.a. s. 317).

Nils Jareborg har gått in på samma fråga och anfört bl.a. följande.

Om A har gjort sig skyldig till medverkan genom att lova att hjälpa B att föra bort stöldgoods, och B sedan frivilligt tillbakaträder från stöldförsöket, synes A inte

kunna undgå ansvar för medverkan till försök till stöld, ens om han frivilligt har avstått från att infinna sig på brottsplatsen.

I motiven till 23 kap. 3 § brottsbalken finns emellertid uttalanden av innebörd att ansvar inte ska ådömas åtminstone i det fall att någon medverkande, som själv inte kan tillbakaträda, därför att en annan medverkande har föranlett att brottet ej fullbordas, frivilligt avstår från fortsatt arbete på brottsplanens förverkligande. (Huruvida detta passar in på A i det nyssnämnda exemplet är tveksamt. Tillbakaträdandet från fortsatt medverkan är ju inte detsamma som tillbakaträdande från försök.) I åtskilliga fall återstår emellertid kanske inget att göra, och det kan dessutom vara svårt att ”frivilligt” avstå från fortsatt arbete, särskilt om man har fått veta att det planerade brottet inte kan komma till stånd. Det är lättare att föreställa sig en analogisk tillämpning av 23 kap. 3 §, när den som vill tillbakaträda inte vet att han har blivit förekommen av annan (Jareborg, N., a.a. s. 277 f.).

Rättspraxis

Gällande frågan om frivilligt tillbakaträdande i största allmänhet kan konstateras att refererade avgöranden är förhållandevis få och ofta relativt gamla, vilket i sig inte behöver minska deras betydelse eftersom lagregleringen på området har varit oförändrad under lång tid. När det gäller vilken betydelse en gärningsmans frivilliga tillbakaträdande har för andra medverkandes straffansvar är det en fråga som delvis har berörts i förarbeten men framförallt i doktrin. Däremot torde denna frågeställning endast i begränsad utsträckning ha varit föremål för prövning i några refererade avgöranden. Följande avgörande kan nämnas.

I NJA 1968 C 499, åp 23, åtalades N och S för försök till grov stöld under påståendet att de i avsikt att tillgripa öl försökt bereda sig tillträde till en lagerlokal på Badhusudden i Ludvika, varvid de klättrat över ett plank och N krossat ett fönster i byggnaden. Brottet fullbordades inte, då N skadade sig. E och F åtalades för medhjälp till försök till grov stöld under påståendet att E med F:s medgivande skjutsat N, S och F till brottsplatsen i F:s bil. HR:n dömde N för försök till grov stöld, S för olaga intrång samt E och F för medhjälp till försök till grov stöld. S hade invänt att han frivilligt tillbakaträtt från försöket. Han hade uppgett att han för att förmå N att avstå från verksamheten ropat åt N att en polisbil kommit, fastän så inte var fallet. S hade därefter lämnat området, och strax därpå hade även N kommit. E och F, som släppt av N och S utanför lagret, hade återkommit och hämtat dem. HR:n fann att S frivilligt avstått från stöldförsöket. S dömdes dock för det fullbordade brottet olaga intrång. HovR:n fann F och N skyldiga till de gärningar vilka HR:n lagt dem till last. (Övriga hade ej överklagat.) HD fann ej skäl att meddela prövningstillstånd för F.

Suzanne Wennberg har kommenterat avgörandet på följande sätt.

Det faktum att S ansågs ha tillbakaträtt från sitt försök hindrade inte att N dömdes för sitt stöldförsök, eftersom N inte kunde anses ha uppfyllt kravet på frivillighet.

Han avbröt försöket eftersom han trodde att en polisbil var på väg. Frågan om E och F såsom medhjälpare skulle undgå ansvar uppstod aldrig, då *båda* gärningsmännen (N och S) inte hade tillbakaträtt samt E och F inte avstått från att hämta N och S vid brottsplatsen och skjutsa dem därifrån (Wennberg, S., a.a. s. 315).

Min bedömning

RM har som prejudikatfråga lyft vilken betydelse en gärningsmans frivilliga tillbakaträdande har för andra medverkandes straffansvar.

Jag kan konstatera, oaktat att rättspraxis såvitt avser ovan angiven frågeställning är begränsad, att det får anses vara en klarlagd grundläggande princip inom straffrätten att varje medverkande ska bedömas utifrån det uppsåt han eller hon har haft.

RM har i sitt överklagande gjort gällande att han har avstått från ytterligare arbete på brottsplanen och därför ska anses ha tillbakaträtt med följden att han inte kan hållas ansvarig för eventuell medverkan i tidigare led. Det som enligt åtalet konkret har lagts RM till last är att han har tillhandahållit brännbart material som skulle användas för eldanläggelse samt hållit uppdragsgivaren informerad i samband med branden. Av tingsrättens dom framgår att RM cirka ett dygn innan MF påbörjade försöket till mordbrand, genom att kasta en sten och krossa en glasruta, hade placerat ut en flaska med bensin i ett buskage efter att ha fått anvisningar om i vilket område det skulle göras. Det har enligt tingsrättens dom varit oklart om det var RM, MF eller någon annan som preparerade den molotovcocktail som medfördes av MF till brottsplatsen. RM har uppgett att han efter att ha utplacerat bensinen gjorde en video som bevis på att han utfört sitt uppdrag som han skickade till sin uppdragsgivare.

Det har enligt min uppfattning inte vare sig av de uppgifter som RM har lämnat eller i övrigt framkommit att RM skulle ha fått eller åtagit sig någon uppgift utöver den som han redan utfört – att placera ut bensin på anvisad plats och hålla uppdragsgivaren informerad. RM hade således redan utfört hela sin del av brottsplanen med erforderligt uppsåt när MF beslutade att tillbakaträda från sitt påbörjade försök. Det framgår inte på något sätt att RM skulle ha varit närmare involverad i brottsplanen eller ha vetat om vad som skulle vara angreppsobjekt. Det har således inte funnits något ytterligare arbete på någon brottsplan från RMs sida att frivilligt avstå från att utföra. Det har under inga omständigheter varit fråga om något frivilligt avstående från fortsatt medverkan från RMs sida som manifesterats av denne varken före eller efter att MF avbrutit sin gärning. Mot bakgrund härav anser jag att det har varit riktigt att döma RM för medhjälp till försök till mordbrand.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. En enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte ge anledning till prövning på denna grund.

Jag har inhämtat uppgifter från Utvecklingscentrum (UC). UC har uppgett att de sällan får frågor som rör frivilligt tillbakaträdande. I den mån det förekommer har det varit fråga om bevisfrågor.

Jag kan konstatera att även om det inte finns några vägledande avgöranden som precis berör den situation som är aktuell i målet måste domstolarnas rättstillämpning såvitt avser RMs handlande anses stå i överensstämmelse med gällande lag och grundläggande regler om medverkansansvar. De uppgifter som RM har fört in i målet om att han skulle ha avstått från ytterligare arbete på brottsplanen framfördes även i hovrätten utan att närmare konkretiseras. Hovrätten angav att RM inte hade vidtagit någon åtgärd för att manifestera ett tillbakaträdande. Det framstår som någon form av bevisfråga, vilken förutsätter att Högsta domstolen gör en annan bedömning än vad tingsrätten och hovrätten har gjort. Detta talar också för att målet inte är lämpligt för en prövning i Högsta domstolen. I samma riktning talar i någon mån också att MF:s brottsliga handlande inte är uppe till bedömning.

Bevisuppgift

Om Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd ber jag att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning.

Eva Thunegard

Tord Edlund

Kopia till:
Utvecklingscentrum
Malmö åklagarkammare (AM-95765-25)

Åklagarkammaren i Jönköping
Kammaråklagaren Alexandra Ferm
Advokaten Kristofer Stahre